

УДК 94(477.8):355“1930/1950”

DOI:

Микола Галів, доктор педагогічних наук, професор кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Анна Огар, кандидатка філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін
та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МОВА РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦЯХ 1930-Х – ПОЧАТКУ 1950-Х РР.

У статті представлено результати дослідження мовних засобів українського історико-педагогічного нарративу 1930-х – початку 1950-х рр. та виокремлено риси радянської тоталітарної новомови на наукові тексти. З'ясовано, що для українського історико-педагогічного нарративу, який формувався в умовах сталінського тоталітаризму 1930-х – початку 1950-х рр. характерним було використання таких рис радянської тоталітарної “новомови”: увізнення дихотомічного поділу світу, домінування оцінки над значенням, використання ідеологем та лозунговості, застосування квазіточньювальних означень, евфемізмів, бруталності, ретранслявання дискурсу ненависті. На перший погляд може здатися, що подібні мовні структури нівелювали науковість історико-педагогічних текстів, перетворювали їх на різновид пасквілю. Звісно, якщо оцінювати їх з погляду сучасних критеріїв “мови науки”, такий висновок буде цілком слушним. Однак в окреслений період існування СРСР саме такий стиль уважався власне науковим, адже демонстрував заангажованість авторів політичними питаннями і певною мірою доводив принцип партійності науки.

Ключові слова: новомова; тоталітаризм; сталінщина; історико-педагогічний нарратив.

Лит. 19.

Mykola Haliv, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the History of Ukraine Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Anna Ohar, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the
Philological Sciences and Techniques of Teaching in Elementary School Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE LANGUAGE OF SOVIET TOTALITARIANISM IN THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL WORKS OF THE 1930-s – EARLY 1950-s

The article presents the results of the study of the linguistic means of the Ukrainian historical and pedagogical narrative of the 1930s – early 1950s and highlights the features of the Soviet totalitarian new language on scientific texts. The research was carried out using the following methods: contextual-interpretive, lexical-semantic and logical-semantic, critical, structural-systemic, historical-genetic, historical-typological. The article notes that over the past decades, researchers have made significant strides in the study of the language of various scientific fields: history, philosophy, political science, literary studies, art history. We are particularly interested in the Ukrainian historical and pedagogical narrative, the language of which is currently poorly studied, and therefore attracts research attention. Note that the Soviet scientific style was characterized by excessive politicization, saturation of concepts and categories of ideological and political discourse. This was especially evident in the “Stalin era” – the period of domination of the Stalinist regime. It was found that the Ukrainian historical and pedagogical narrative, which was formed under Stalinist totalitarianism in the 1930s and early 1950s, was characterized by the use of the following features of the Soviet totalitarian “new language” (newspeak): use of ideologies and slogans, use of quasi-clarifying definitions, euphemisms, brutality, retransmission of the discourse of hatred. This does not exhaust the characteristics of the linguistic “arsenal” of the Ukrainian historical and pedagogical narrative, which was constructed during the Stalinist period. It should be noted that he was significantly influenced by various ideological and political campaigns, in particular “Zhdanovshchina”, which determined the emergence of new specific tropes in historical and pedagogical works.

Keywords: new language (newspeak); totalitarianism; Stalinism; historical and pedagogical narrative.

Постановка проблеми. З часу розгортання “лінгвістичного перевороту” дослідники методології науки першорядну увагу звертають на мову наукових текстів. Саме у “мові науки” поєднуються мовні засоби, які увиразнюють не лише логічні структури, але й

суспільні дискурси конкретно-історичних реалій. Тож аналіз мови наукового нарративу дає змогу вченим аналізувати епістемологічні засади наукового знання у найширшому значенні. За минулі десятиліття дослідники здійснили значні кроки у сфері вивчення мови різних наукових

галузей: історії, філософії, політології, літературознавства, мистецтвознавства, педагогіки. Нас особливо цікавить український історико-педагогічний наратив, мова якого наразі є малодослідженою, а тому привертає до себе дослідницьку увагу. Відзначимо, що для радянського наукового стилю була притаманною надмірна політизація, насичення поняттями і категоріями ідеологічно-політичного дискурсу. Особливо це проявлялося в “сталінську епоху” – період панування сталінського режиму, посилення культу особи Й. Сталіна. Відтак саме цей період ми обрали як хронологічні рамки для об’єкта дослідження.

Аналіз останніх досліджень. На потребі аналізу мовних конструкцій історико-педагогічного наративу наголошували О. Адаменко, Л. Ваховський, Н. Гупан, О. Сухомлинська, Є. Хриков та інші. У праці М. Галіва [2], завдяки широкому використанню методу лексико-семантичного аналізу, охарактеризовано епістемологічні засади українського історико-педагогічного наративу від його виникнення в середині XIX ст. до кінця XX ст. У студіях М. Гловінського, О. Забужко, Ю. Каганова, О. Калиновської, І. Ренчки представлено результати лексико-семантичного аналізу радянського наукового дискурсу. Важливим для нашого дослідження є праці відомої української соціолінгвістки Лариси Масенко, зокрема монографія “Мова радянського тоталітаризму” [6], в якій упрямлено напрями і можливості аналізу радянської “новомови”.

Мета статті – представити результати дослідження мовних засобів українського історико-педагогічного наративу 1930-х – початку 1950-х рр., виокремивши риси радянської тоталітарної новомови на наукові тексти.

Виклад основного матеріалу. В умовах радянського тоталітарного суспільства, як відзначає Л. Масенко, сформувалася спеціальна сфальшована мова, яка оперувала десемантизованими порожніми словами, призначеними підмінювати поняття. У радянському партійному дискурсі і пропаганді знецінення слова досягло безпрецедентних масштабів. Як зауважив польський філософ Лешек Колаковський, мета пропаганди в комуністичних країнах полягала у тому, щоб не просто брехати, а нищити саму ідею правди в нормальному розумінні цього слова [6, 7–8].

Спираючись на аналітичну конструкцію Л. Масенко, спробуємо виявити найбільш виразні риси радянської тоталітарної “новомови” в історико-педагогічних текстах зазначеного періоду.

Дихотомічний поділ світу. Антагоністичний поділ світу на два табори, який найчастіше

виявлявся у таких мовних одиницях, як “своє” і “чуже”, “нове” і “старе”, “прогресивне” і “відстале” [6, 19]. В історико-педагогічних працях дихотомія часто проявлялася у протиставленні “буржуазної” освіти і педагогічної думки радянській. Таке протиставлення доволі часто мало і синхронний, і діахронічний характер. У першому випадку стан освіти у “буржуазних”, “капіталістичних” суспільствах порівнювався з непривабливими для радянського наративу історичними реаліями. У другому – радянська школа і педагогіка зіставлялися з “дореволюційними” реаліями у сфері шкільництва та педагогічної науки.

Зокрема, А. Хвиля у статті, присвяченій столітній історії Київського університету (1936), змальовував Київ станом на 1859 р., коли там діяли один університет, дві гімназії, дві повітові школи, жодної бібліотеки, зате було сім чоловічих, три жіночі монастирі, 81 церква, шість капличок, одна розкольницька молитовня, дві римсько-католицькі каплиці, один костюл, дві лютеранські молитовні, чотири синагоги, 14 єврейських молитовних шкіл [14, 26]. Відзначимо, що це протиставлення мало показати не просто стан речей, не просто перевагу релігійних установ над освітніми а й абсурдність такої переваги. Надалі автор описав сучасний йому Київ: 99 заводів, 94 фабрики, 127 початкових, неповних середніх і середніх шкіл, 26 вишів, 33 технікуми, 59 робітфаків, 10 театрів, 163 бібліотеки для дорослих, 272 юнацькі, дитячі та шкільні бібліотеки, 505 наукових і спеціальних бібліотек тощо. Знову бачимо протиставлення, але вже не синхронне, як у попередньому випадку, а діахронічне, яке мало переконливо продемонструвати не просто прогрес, а перевагу радянського ладу над “царським”: “Про бурхливе зростання, розвиток нашої країни, про перемогу соціалізму, про нове світле, радісне життя свідчать ці цифри” [14, 26], – запевняв А. Хвиля.

Дуже поширеним явищем у радянських історико-педагогічних наративах стало синхронне протиставлення радянської освіти і шкільництва в інших, “капіталістичних” країнах світу. Відомий радянський педагог С. Чавдаров у статті з нагоди 30-річчя будівництва радянської школи накинувся на стан шкільництва в “капіталістичних країнах, щоб переконатися у тому, що там, де панує капіталізм, освіта не може бути доступною для народних мас, демократія там є фікцією в шкільній справі”, відтак надалі писав про неписьменність у США, незадовільний стан шкільництва в Англії [18, 36–37]. І як підсумок: “Подібне становище має місце по всіх капіталістичних країнах. Ціла

безодня відокремлює освітню політику радянської влади і комуністичної партії від політики буржуазних урядів” [18, 37].

Ідеологеми. Радянський науковий наратив характеризувався значним наповнення ідеологем, привнесених з політично-партійного дискурсу. Зasadничими поняттями радянської ідеології (“комунізм”, “ленінізм”, “марксизм-ленінізм”, “Комуністична партія”, “соціалізм”, “інтернаціоналізм” тощо) були переповнені й праці істориків освіти та педагогічної думки. В історико-педагогічних працях часто зустрічалися ідеологеми в контексті засудження інших (не “марксистсько-ленінських”) ідеологій. Так, М. Левіна у 1933 р. виступила з викривальною статтю історико-педагогічного і полемічного характеру щодо фальсифікацій марксизму у галузі освіти. Дослідниця цілком розкритикувала соціал-демократів міжвоєнного періоду за начебто “остаточний відхід від Маркса”, схильність до фашизму, формування шкіл, зміст освіти в яких суперечить марксистським настановам про навчання і виховання [2, 201].

Радянські ідеологеми часто упрощувалися стереотипними віддієслівними іменниками з позитивною семантикою: “підвищення”, “піднесення”, “зростання”, “збільшення”, “зміцнення”, “поглиблення”, “вдосконалення” та ін. [6, 23] Зокрема, Г. Пінчук в одній зі статей наголошував: “Вирішальне значення для розвитку народної освіти, як і для всього дальшого розвитку російського, українського та всіх інших народів Росії, мала поява на історичній арені найбільш революційного в світі російського пролетаріату і його бойового авангарду – Комуністичної партії” [10, 11]. Згадавши про “розквіт”, він прив’язав його до знакових ідеологем у мові радянського тоталітаризму – “пролетаріат”, “революційний”, “Комуністична партія”.

Домінування оцінки над значенням. До радянського наукового наративу увійшли оцінки, які приводять до дихотомічних поділів і відіграють вагомійшу роль, ніж значення. Відтак значення підпорядковується оцінці. Оскільки в “новомові” оцінка домінує над значенням, у ній ширше, ніж в інших стилях, вживаються прикметники (могутній, наймогутніший, передовий, найпередовіший, великий, найвеличніший та ін.). У часи культу Й. Сталіна широковживаний епітет “сталінський” став синонімом усього позитивного, прогресивного, найкращого [6, 25–26]. Зокрема, С. Чавдаров вів мову про “сталінську дружбу народів” [15, 29], С. Збандуто твердив про “сталінську епоху” у вихованні всебічно розвинених особистостей [4, 15], а Й. Селіханович писав про “сталінський стиль” у педагогіці [13, 15].

Домінування оцінки над значенням спостерігалися і щодо характеристики західних освітніх систем та педагогічних теорій, але вже з негативними конотаціями. Так, С. Чавдаров запевняв у наявності “експлуататорського характеру англійської освіти” [16, 18]. Тези про “гнобительську”, “експлуататорську” роль школи і педагогіки (звісно ж, не радянської) були одним із найпоширеніших оцінних маркувань у працях з історії педагогіки досліджуваного періоду.

Квазіточнювальні означення. Підступність радянського політичного (і наукового) дискурсу полягала у тому, що він привласнив поняття, вироблені в західній гуманітарній науці, але розмив їхні значення, додавши до них уточнювальні прикметники [6, 27]. Серед них особливо часто вживаними в радянській гуманітаристиці (у т. ч. в історико-педагогічних працях) стали поняття “соціалістичний”, “комуністичний”, “революційний”, “пролетарський” та ін. Зокрема, Й. Селіханович писав про “соціалістичну дисципліну” [13, 15], С. Збандуто та М. Ніжинський – про “соціалістичний гуманізм” [3, 17; 8, 15], Б. Бендерський – про “справжній революційний гуманізм” [1, 23] тощо. Перелік таких тропів можна продовжувати, згадавши і про “комуністичне виховання”, “комуністичну мораль”, “більшовицьку педагогіку” та інші штамповані вислови, якими були просякнуті радянські педагогічні та історико-педагогічні тексти.

Автори часто додавали до зазначених понять означення “справжній”. Ще Я. Ряппо вів мову про “справжнє соціалістичне виховання” [12, 82], а С. Збандуто, аналізуючи педагогічні візії О. Горького, наголошував: більшовицькі революціонери є “справжніми патріотами” [3, 15–16]. Крім того, С. Збандуто у 1941 р. писав про радянську педагогіку як “справжню науку про комуністичне виховання” [4, 4]. Г. Паперна запевняла, що лише радянська наука “...по-справжньому оцінює і шанує дійсних геніїв людства” [9, 3].

Евфемізми. Маніпуляції з евфемізмами із політико-публічної сфери Радянського Союзу потрапили й до наукових текстів. Окрім термінів “диктатура пролетаріату”, “мова міжнародного спілкування”, до часто вживаних евфемізмів, як відзначила Л. Масенко, належав критерій “об’єктивності”, суворого дотримання якого вимагала радянська критика [6, 34]. Цим терміном часто оперували С. Чавдаров, О. Дзевєрін, М. Ніжинський критикуючи опонентів з ідеологічно ворожого наукового табору. Зрештою, уже назва однієї зі статей С. Чавдарова (“Найдемократичніша в світі школа”) є евфемізмом [18].

Лозунговість. Пропагандистські гасла також насичували радянський історико-педагогічний наратив. Для прикладу, С. Збандуто наголошував: “В нашій країні “все в людині – все для людини” [3, 9]. Й. Селіханович запевняв, що радянські громадяни є активними учасниками великих історичних подій, які “вирішують долю поколінь, долю всієї культури” [13, 14]. У праці С. Чавдарова з’явилося й таке гасло: “Радянський народ врятував Європу від фашистських погромників” [17, 6]. “Радянська школа стала найпередовішою школою в світі” [19, 20], – писав Г. Шевель. Лише в одній зі статей С. Чавдарова [18], опублікованій у 1947 р., ми нарахували понад 30 пропагандистських гасел (у тому числі і дещо видозмінених), які побутували в тогочасному радянському ідеологічно-політичному дискурсі.

Дискурс ненависті. Ненависть (до “класових ворогів”, ворогів “радянської батьківщини”, “імперіалістів”, “експлуататорів” тощо), яку підносили як моральну чесноту радянського громадянина, увійшла й до наукових текстів, надаючи їм виразно заангажованого рефрену. С. Збандуто ставив за приклад “пекучу ненависть” О. Горького до “капіталістичного ладу”, ворогів народу, самодержавства тощо [3, 15]. Я. Резнік, аналізуючи педагогічну творчість А. Макаренка, запевняв: “Справжня любов до людей не виключає, а включає священну ненависть до всіх ворогів людства, до всіх підлих, звірячих рис характеру, що їх капіталістичне суспільство прищеплює людям” [11, 10].

Радянські історики педагогіки нерідко транслювали ненависть до своїх зарубіжних колег. С. Чавдаров, зокрема, писав про американських педагогів: “Ганьбу і презирство викликають вони, дипломовані лакеї американських мільярдерів та мільйонерів” [18, 37]. Ненависті до ворогів дошукувалися і в педагогів минулого. Для прикладу, М. Ніжинський писав про А. Макаренка: “Він горів ненавистю до ворогів радянського устрою, до всього чужого, буржуазного, до всього наносного й шкідливого...” [7, 15]. Г. Паперна запевняла, що твори Івана Франка для дітей “просякнуті ненавистю до гнобителів” [9, 56].

Брутальність. Образливі, навіть лайливі вислови також стали ознакою тогочасного історико-педагогічного наративу. Зокрема, С. Чавдаров уживав такі вислови: “ненажерливі капіталістичні акули”, “поміщицька згря...”, “мерзенний ворог...”, “тітлерівські банди”, [18, 29, 40, 41]. В одній із рецензій І. Колесник обізвав педагогічну теорію Д. Дьюї “лженаукою”, а самого американського педагога – “старим цепним псом американського імперіалізму” [5,

59]. У роки “ждановщини” М. Ніжинський у статті про педагогічні візії А. Макаренка, узявся критикувати погляди професора Я. Резніка, назвавши останнього “махровим космополітом”, “лакеєм американської буржуазії”, а відтак наголосив на потребі викинути геть “всяку космополітичну нечисть” [7, 19–20].

Подібні пасажі мали подвійну мету. З одного боку, дегуманізувати, опонента (“ворога”), позбавити його статусу людини, бо ж “нечисть” не може вважатися “справжньою людиною” або “справжньою радянською людиною”. З іншого, використовуючи такі висловлювання, автори історико-педагогічних праць підкреслювали свою лояльність до владного, панівного наративу, немов заявляючи свою солідарність з офіційною позицією властей.

Висновки. Отже, для українського історико-педагогічного наративу, який формувався в умовах сталінського тоталітаризму 1930-х – початку 1950-х рр. характерним було використання таких рис радянської тоталітарної “новомови”: увиразнення дихотомічного поділу світу, домінування оцінки над значенням, використання ідеологем та лозунговості, застосування квазіуточнювальних означень, евфемізмів, брутальності, ретранслявання дискурсу ненависті. На перший погляд може здатися, що подібні мовні структури нівелювали науковість історико-педагогічних текстів, перетворювали їх на різновид пасквілю. Звісно, якщо оцінювати їх з погляду сучасних критеріїв “мови науки”, такий висновок буде цілком слушним. Однак в окреслений період існування СРСР саме такий стиль вважався власне науковим, адже демонстрував заангажованість авторів політичними питаннями і доводив дотримання ними принципу партійності науки. Тож те, що для нас було і є неприйнятним у науковому світі явищем, для тогочасних науковців (у цьому випадку, українських радянських істориків педагогіки) вважалось мовною нормою, навіть необхідністю.

Цим не вичерпується характеристика мовного “арсеналу” українського історико-педагогічного наративу, який конструювався у період сталінщини. Варто відзначити, що на нього відчутний вплив мали різні ідеологічно-політичні кампанії, зокрема “ждановщина”, що детермінувало появу в історико-педагогічних працях нових специфічних топосів і тропів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендерський Б. С. Геніальний російський мислитель і педагог М. Г. Чернишевський (До

- 120-річчя з дня народження). *Радянська школа*. 1948. № 4. С. 16–23.
2. Галів М. Український історико-педагогічний нарратив (середина ХІХ – кінець ХХ століття): епістемологічні засади. Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 614 с.
3. Збандуто С. Ф. Педагогические идеи А. М. Горького. *Труды Одесского государственного университета. Сборник кафедры педагогики*. 1941. Т. II. С. 5–40.
4. Збандуто С. Ф. Роль И. В. Сталина в создании и развитии советской педагогики. *Труды Одесского государственного университета. Сборник кафедры педагогики*. 1940. Т. I. С. 3–25.
5. Колесник І. Г. [рецензія] Реакційна педагогіка на службі американського імперіалізму. *Радянська школа*. 1953. № 2. С. 59–62.
6. Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. Київ: ТОВ “Видавництво “Кліо”, 2017. 240 с.
7. Ніжинський М. П. Радянський патріот А. С. Макаренко в боротьбі з буржуазною педагогікою. *Радянська школа*. 1949. № 2. С. 15–21.
8. Ніжинський М. П. А. С. Макаренко про радянське виховання. *Радянська школа*. 1948. № 2. С. 15–23.
9. Паперна Г. О. Иван Франко про народну освіту. Львів: Вид-во “Вільна Україна”, 1946. 61 с.
10. Пінчук Г. П. Значення воз’єднання України з Росією для розвитку освіти на Україні. *Радянська школа*. 1954. № 2. С. 3–18.
11. Рєзнік Я. Виховний метод А. С. Макаренка. *Комуністична освіта*. 1941. № 1. С. 7–25.
12. Ряппо Я. П. Народня освіта на Україні за десять років революції. Харків: Держ. вид-во України, 1927. 127 с.
13. Селіханович Й. Б. Педагогічне значення учення Леніна про соціалістичну дисципліну. *Радянська школа*. 1946. № 1–2. С. 11 – 15.
14. Хвиля А. Сто років. *Комуністична освіта*. 1936. № 3 (додаток). С. 4–27.
15. Чавдаров С. Школа в Західній Україні. *Комуністична освіта*. 1939. № 11. С. 21–29.
16. Чавдаров С. Х. К. Д. Ушинський – великий педагог нашої Батьківщини. *Радянська школа*. 1946. № 1–2. С. 16–24.
17. Чавдаров С. Х. А. О. Жданов про завдання ідейного виховання радянської молоді. *Радянська школа*. 1948. № 5. С. 3–9.
18. Чавдаров С. Х. Найдемократичніша в світі школа. *Радянська школа*. 1947. № 5. С. 29–49.
19. Шевель Г. Г. Програма комуністичного виховання молоді (До 30-річчя промови В. І. Леніна на ІІІ з’їзді комсомолу). *Радянська школа*. 1950. № 5. С. 13–20.
- myslytel i pedahoh M. H. Chernyshevskiy (Do 120-rihchia z dnia narodzhennia) [Ingenious russian thinker and teacher M.G. Chernyshevsky (To the 120th anniversary of his birth)]. *Soviet school*. No. 4. pp. 16–23. [in Ukrainian].
2. Haliv, M. (2018). Ukrainskiy istoryko-pedahohichnyi naratyv (seredyna XIX – kinets XX stolittia): epistemolohichni zasady [Ukrainian historical and pedagogical narrative (mid XIX – late XX century): epistemological principles]. Drohobych, 614 p. [in Ukrainian].
3. Zbanduto, S. F. (1941). Pedagogicheskie idei A. M. Gorkogo [Gorky’s pedagogical ideas]. *Proceedings of Odessa State University. Collection of the Department of Pedagogy*. Vol. II. pp. 5–40.
4. Zbanduto, S. F. (1940). Rol J. V. Stalina v sozdanii i razvitii sovetskoi pedagogiki [The role of J. V. Stalin in the creation and development of Soviet pedagogy]. *Proceedings of Odessa State University. Collection of the Department of Pedagogy*. Vol. I. pp. 3–25.
5. Kolesnyk, I. H. (1953). Reaktsiina pedahohika na sluzhbi amerykansko imperializmu [Reactionary pedagogy in the service of American imperialism]. *Soviet school*. No. 2. pp. 59–62. [in Ukrainian].
6. Masenko, L. (2017). Mova radiansko totalitaryzmu [The language of Soviet totalitarianism]. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].
7. Nizhynskiy, M. P. (1949). Radianskyi patriot A. S. Makarenko v borotbi z burzhuznoiu pedahohikoii [Soviet patriot A. S. Makarenko in the struggle against bourgeois pedagogy]. *Soviet school*. No. 2. pp. 15–21. [in Ukrainian].
8. Nizhynskiy, M. P. (1948). A. S. Makarenko pro radianske vykhovannia [A.S. Makarenko on Soviet education]. *Soviet school*. No. 2. pp. 15–23. [in Ukrainian].
9. Paperna, H. O. (1946). Ivan Franko pro narodnu osvitu [Ivan Franko on public education]. Lviv, 61 p. [in Ukrainian].
10. Pinchuk, H. P. (1954). Znachennia voz’iednannia Ukrainy z Rosiieiu dlia rozvytku osvity na Ukraini [The importance of reunification of Ukraine with Russia for the development of education in Ukraine]. *Soviet school*. No. 2. pp. 3–18. [in Ukrainian].
11. Rieznik, Ya. (1941). Vykhovnyi metod A.S. Makarenka [Educational method AS Makarenko]. *Communist education*. No. 1. pp. 7–25. [in Ukrainian].
12. Riappo, Ya. P. (1927). Narodnia osvita na Ukraini za desiat rokiv revoliutsii [Public education in Ukraine during the ten years of the revolution]. Kharkiv, 127 p. [in Ukrainian].
13. Selikhanovych, Y. B. (1946). Pedahohichne

REFERENCES

1. Benderskyi, B. S. (1948). Henialnyi rosiiskiy

ВИХОВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

znachennia uchennia Lenina pro sotsialistychnu dystsyplinu [Pedagogical significance of Lenin's doctrine of socialist discipline]. *Soviet school*. No. 1–2. pp. 11–15. [in Ukrainian].

14. Khvyliya, A. (1936). Sto rokiv [One hundred years]. *Communist education*. 1936. No. 3 (supl.). pp. 4–27. [in Ukrainian].

15. Chavdarov, S. (1939). Shkola v Zakhidnii Ukraini [School in Western Ukraine]. *Communist education*. No. 11. pp. 21–29. [in Ukrainian].

16. Chavdarov, S. (1946). K. D. Ushynskiy – velykyi pedahoh nashoi Batkivshchyny [K. D. Ushinsky – a great teacher of our country]. *Soviet school*. No. 1–2. pp. 16–24. [in Ukrainian].

17. Chavdarov, S. A. (1948). O. Zhdanov pro

zavdannia ideinoho vykhovannia radianskoï molodi [A. O. Zhdanov on the task of ideological education of Soviet youth]. *Soviet school*. No. 5. pp. 3–9. [in Ukrainian].

18. Chavdarov, S. (1947). Naidemokratychnisha v sviti shkola [The most democratic school in the world]. *Soviet school*. No. 5. pp. 29–49. [in Ukrainian].

19. Shevel, H. H. (1950). Prohrama komunistychnoho vykhovannia molodi (Do 30-richchia promovy V. I. Lenina na III zizdi komsomolu) [Program of communist education of youth (To the 30th anniversary of V. I. Lenin's speech at the III Congress of the Komsomol)]. *Soviet school*. No. 5. pp. 13–20. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.04.2022

УДК 378:373.2.011.3-057.4:316.77(045)

DOI:

Вікторія Іванова, доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти,
Мукачівського державного університету

ВИХОВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано сучасний стан проблеми виховання комунікативної креативності майбутніх фахівців дошкільної освіти. Застосовані методами дослідження: теоретичний аналіз літератури з психології, педагогіки, порівняння і класифікація матеріалів з проблеми дослідження.

Під вихованням комунікативної креативності майбутніх фахівців дошкільної освіти розуміється цілеспрямований процес формування здібності майбутніх педагогів, що виявляється в генеруванні оригінальних, нестандартних способів вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей взаємодії з суб'єктами освітнього процесу.

На основі теоретичного аналізу встановлено, що в педагогіці вищої освіти накопичено великий досвід з виховання комунікативної креативності майбутніх педагогів, але в цілому проблема досліджена поки що недостатньо. Це визначає необхідність ґрунтовного її вивчення, розробки системи, що забезпечує повноцінне виховання комунікативної креативності майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Ключові слова: креативність; комунікативна креативність; виховання комунікативної креативності; фахівці дошкільної освіти.

Літ. 17.

Victoria Ivanova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methods of Pre-school Education Department
Mukachevo State University

EDUCATION OF COMMUNICATIVE CREATIVITY IN FUTURE SPECIALISTS OF PRESCHOOL EDUCATION: THE CURRENT STATE OF THE PROBLEM

Today the problem of education of communicative creativity of future teachers, in particular and future specialists of preschool education acquires special urgency. This has been due to the fact that modern pedagogical education makes a number of ever-increasing demands to the teacher as a carrier of general culture, who not only has knowledge in the subject areas and has professionally significant qualities, but also competent in dealing with other people. In addition, the need to address it has been considered in the documents governing modern higher education.

The article has analyzed the current state of the problem of educating communicative creativity of future preschool education specialists. We have applied such research methods as: theoretical analysis of literature on psychology, pedagogy, comparison and classification of materials on the problem under research; the method of theoretical